

УДК 338.43

АПК України: проблеми відтворення та оновлення основного капіталу

І.Г. Костирко, д.е.н.,

Т.І. Топішко, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Анотація. Проаналізовано стан матеріально-технічної бази АПК. Розглядаються причини низької оснащеності сільськогосподарських підприємств основними засобами та можливості фінансування інноваційно-інвестиційного процесу із застосуванням лізингу.

Annotation. The state of material and technical base of agroindustrial complex is analysed. Reasons of low equipped of agricultural enterprises by the fixed assets and possibilities of innovative investment process financing with application of leasing are examined.

Ключові слова: сільське господарство, матеріально-технічне забезпечення, основні засоби, інвестиції.

Key words: agriculture, logistical support, fixed assets, investments.

Актуальність проблеми. Поспішне ринкове реформування АПК України призвело до повного припинення процесів відтворення основного капіталу галузі. Сільськогосподарські підприємства у переважній більшості є збитковими і не можуть оновлювати основні виробничі фонди (ОВФ) на належному, науково обгрунтованому рівні. Відбувається процес деіндустріалізації АПК.

Ступінь розробки проблеми. Проблемам функціонування АПК, відтворення і оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств присвячені праці багатьох дослідників, у т.ч. П.Гайдуцького, С.Колотухи, В.Осецького, П.Саблука та ін. Проте подальшої розробки потребують механізми виведенню вітчизняного АПК із кризового стану.

Метою статті є аналіз стану вітчизняного АПК, зокрема матеріально-технічної бази галузі, та пошук шляхів забезпечення відтворювальних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкове реформування АПК, що було розпочате у 90-х років ХХ ст., призвело до затяжної кризи. Це яскраво демонструє зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Так, у 2006 р. порівняно з 1990 р. було вироблено лише 67% зернових культур, 51% цукрових буряків, 75% м'яса всіх видів, 77% молока [1, с.157, 176].

Падіння обсягів виробництва, значний диспаритет цін, відсутність ефективної державної аграрної політики та підтримки сільгоспвиробників зупинили інвестиційні процеси в АПК. На даний час у складі основних засобів сільськогосподарських підприємств найбільшу питому вагу (49,4% або 17904 млн.грн.) займають будівлі, споруди та передавальні пристрої (рис.1).

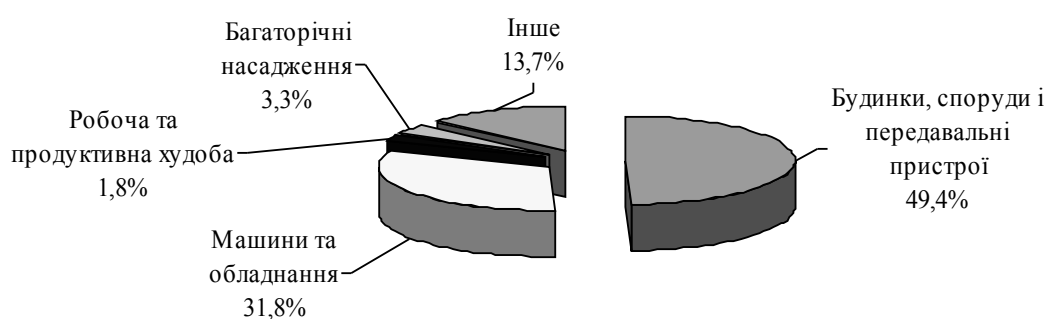

Рис.1. Структура основних засобів сільськогосподарських підприємств на 01.01.2007 р. [2, с.57]

Проте значно важливішою є активна частина основних засобів (знаряддя праці), які беруть безпосередню участь у виробництві. Саме вони визначають рівень розвитку сільськогосподарського виробництва. Однак, машини і обладнання в сільському господарстві є морально та фізично зношеним та становлять лише 31,8% вартості ОВФ (11534 млн. грн.).

Невтішною є ситуація й з матеріально-технічним забезпеченням аграріїв (рис.2). За 1990-2007 рр. кількість тракторів зменшилася у 2,5 рази, комбайнів – у 2,4 рази, вантажних автомобілів – 2,2 рази. Ступінь щорічного зносу основних засобів у десять разів перевищує їхнє оновлення. На початок 2008 р. у сільськогосподарських підприємствах були справними 172,1 тис. шт. тракторів (готовність 83% проти 78% на початок 2007 р.); 65,2 тис. шт. плугів (84% проти 82%); 85,3 тис. шт. культиваторів (81% проти 77%); 75,9 тис. шт. сівалок (81%

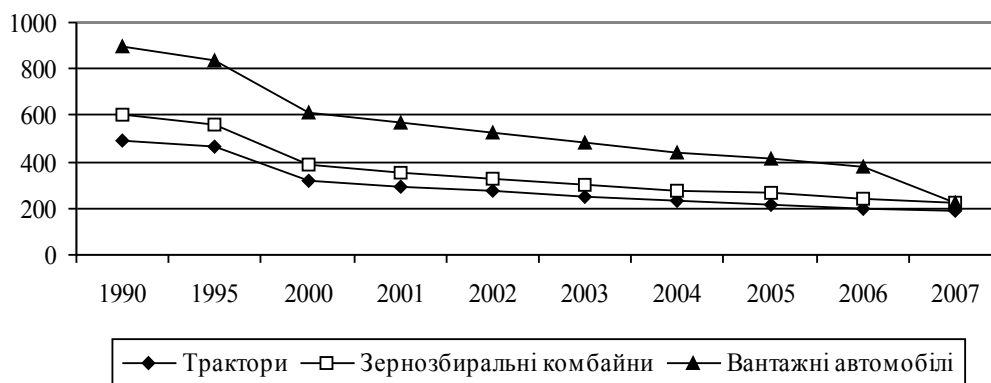

Рис.2. Парк тракторів, зернозбиральних комбайнів та вантажних автомобілів в Україні (на кінець року; тис.шт.) [1, с.145; 8, с.91]

проти 79%) [3]. В результаті фізичного зносу та технічних несправностей у польових роботах не використовувалося майже 35% тракторів. Коефіцієнт готовності зменшився із 0,9 у 1991 р. до 0,65 у 2006 р. [4, с.6]. Відбулося руйнування майстерень для обслуговування та ремонту техніки, тваринницьких комплексів, соціальної інфраструктури. Залишкова балансова вартість основних засобів становить менше 11 млрд. грн. Нормативи амортизаційних відрахувань визначені у 15%. У той час, як за підрахунками, відтворення матеріально-технічної бази АПК та підтримання готовності техніко-технологічного парку на рівні понад 90% вимагає щорічно 24 млрд. грн. Прибуток сільгосп підприємств за рік становить 4 млрд. грн. Розміри державної підтримки на придбання сільськогосподарських машин є меншими за 1 млрд. грн. Максимально можлива фінансова спроможність АПК щодо його потреби не перевищує 30%. Така ситуація загрожує Україні повною деіндустріалізацією та перетворенням її на сировинний додаток розвинутих країн, фактично колонію [4, с.6].

Конкурентоспроможність окремого сільгоспвиробника, як і країни в цілому, на світовому ринку визначає ступінь технологічного розвитку. Індекс технологічного розвитку корелює з індексом конкурентоспроможності України та визначає її місце на даний час серед слаборозвинутих в економічному відношенні країн. За цим показником наша країна посідала у 2000 р. 56-е місце серед 58 країн, у 2001 р. – 69-е серед 75 країн, у 2002 р.- 74-е серед 75 країн, у 2004 р. – 84-е серед 104 країн. Нас випереджають як постсоціалістичні країни

(Угорщина – 33-є місце, Польща – 45-те, Румунія – 75-те, Росія-70-те), так і країни, що розвиваються (Кенія, Македонія, Уганда, Сенегал) [5, с.17].

Низький рівень технічного забезпечення призвів до перевищення нормативів навантаження на один зерновий комбайн. У 2006 р. він становив 250 га посівів зернових культур і перевищував норматив у 2 рази. Відповідний показник у європейських країнах менший у декілька разів: у Німеччині – у 4,1 рази; Великобританії – 3,3 рази; Франції – 3,7 рази; США – 2,6 рази. Навантаження ріллі на трактор є меншим відповідно у 8,7; 8,4; 6,8; 2,7 разів [6]. Тобто, навантаження на сільськогосподарську техніку в Україні не є оптимальним і перевищує аналогічні показники у розвинутих країнах у 5-10 разів (рис.3).

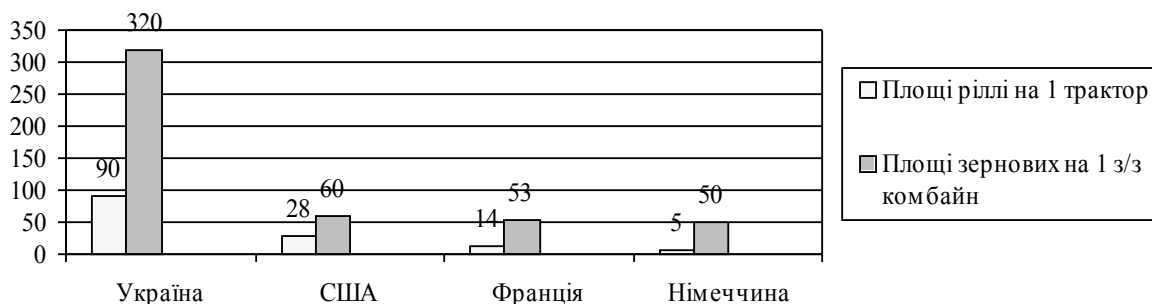

Рис.3. Навантаження на одиницю сільськогосподарської техніки по окремих країнах світу, га [7, с.6].

Сумарна потужність техніки вітчизняних сільськогосподарських підприємств перебуває на рівні показників 70- років ХХ ст. Потужність тракторів в 2006 р. становила 104 к.с. на 100 га посівних площ (у 1996 р. – 144 к.с.). Це значно менше за показники розвинутих країн, що навіть у 1996 р. досягли у: Великобританії – 412,6 к.с., Франції – 498,2 к.с., Німеччині – 1514,7 к.с. [4, с.5, 6].

Ситуація погіршується у зв'язку з тим, що сільське господарство було і продовжує бути донором для фінансово-спекулятивних та посередницьких структур. Вимивання фінансових ресурсів аграріїв відбувається через ціновий диспаритет, обсяг якого фахівцями УААН оцінено у майже у 10 млрд. грн. щорічно [8, с.33].

Відсутність платоспроможного попиту суб'єктів АПК на основні засоби підриває сільськогосподарське машинобудування. За радянських часів в Україні функціонувала відлагоджена система виробництва та поставки аграріям сільськогосподарської техніки. Підприємства машинобудування змушені були дотримуватися високих технічних стандартів. Над розробкою та виробництвом сільськогосподарської техніки, яка відповідала технічним, технологічним, економічним вимогам та дозволяла підвищити ефективність виробництва працювало понад 50 наукових установ, більше 330 заводів та конструкторських бюро. В Україні функціонує 120 машинобудівних заводів, які можуть виготовити техніки на 7,5 млрд.грн. Однак, у 2005 р. вироблено продукції лише на 2,3 млрд. грн., що у розрізі видів продукції менше, ніж у 1990 р. тракторів – у 18,3 рази, плугів – 17,7, сівалок – 18,3 [9, с.81].

Передача державних машинобудівних підприємств у приватну власність має не завжди позитивні наслідки для галузі, яку вони обслуговують. Для досягнення максимальної прибутковості заводи часто змінюють спеціалізацію (наприклад ВАТ “Одесасільмаш”). В результаті налагодження виробництва сільгосптехніки відбувається із залученням інших підприємств, на що витрачаються чималі суми бюджетних коштів. Випуск вітчизняної сільськогосподарської техніки відбувається, в основному, партіями під замовлення, а не серійно. Тому машинобудівні підприємства не мають можливості розширення та вдосконалення виробництва, а також проведення іспитових тестів техніки. В результаті вітчизняна техніка за рівнем якості не відповідає світовим аналогам і ненадійна в експлуатації. Перевірка причин виходу із ладу сільськогосподарських машин, проведена в 2007 р. УкрНДІПВТ ім. Л.Погорілого, встановила, що у 20% випадків ними є конструктивні недоробки на стадії проектування, 35% пов'язано з низькою якістю виготовлення, 20% виникло у зв'язку з низьким технологічним рівнем елементної бази. Гарантійний термін експлуатації у половини сільськогосподарських машин (48,5%) менший за 1 рік. Наробіток на відмову 54,2% сільськогосподарської техніки є меншим за 100 год. [10, с.49]. У 2007 р.

питома вага вітчизняної техніки складала лише 20%, проти 80% імпоротної. Переважна більшість техніки іноземного виробництва вже була у використанні, є морально застарілою (або навіть знятою з виробництва), вимагає для ремонту дорогих запчастин. Часто для проведення необхідного сервісного обслуговування немає відповідних фахівців.

Підвищенню зацікавленості у придбанні та використанні аграріями вітчизняної техніки сприяло б введення обов'язкового державного випробовування зразків машин та обладнання, приведення технічних умов до сучасних світових стандартів, організація моніторингу якісних та кількісних характеристик матеріально-технічного забезпечення сільського господарства, складання рекомендованого до використання Державного переліку (реєстру) сільськогосподарської техніки (аналогічно Росії та Білорусі). Нагальною потребою є розробка та проведення ефективної державної технічної політики в АПК, метою якої повинно бути відновлення його матеріально-технічної бази.

Висновки. Кризовий стан справ у сфері АПК загрожує продовольчій, а відтак, і національній безпеці в цілому. Тому пошук науково обґрунтованих шляхів подолання негативних явищ і процесів в сфері АПК, обґрунтування і розробка конкретного інструментарію для вирішення цієї проблеми стає актуальним завданням для вітчизняної економічної науки. Необхідно посилити державний контроль за формуванням цін на підприємствах переробної галузі та підприємствах-виробниках основних засобів для сільського господарства, особливо в торгово-посередницьких та фінансових структурах. Вкрай важливою є бюджетна підтримка аграріїв через дотування сільськогосподарської продукції, тобто застосування практики розвинутих країн. Ключовим стає питання оновлення матеріально-технічної бази на інноваційній основі. Важливу роль у цьому процесі може відіграти лізинг, який позитивно зарекомендував себе у світовій практиці.

Список використаних джерел

1. Статистичний щорічник України за 2006 рік. - К.: Консультант, 2007. – 552 с.

2. Сільське господарство України 2006. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2007. – 175 с.
3. Макроекономічні показники розвитку агропромислового сектору України за 2006 - 2007 рр. // www.minagro.gov.ua
4. Ситник В.П. Реалізація державної технічної політики переоснащення машинно-тракторного парку // Вісник аграрної науки. – 2008. - Липень – С.5-11.
5. Чухно А. Науково-технологічний розвиток як об'єкт дослідження еволюційної економічної теорії // Економіка України. – 2008. - № 1 . – С.12-22.
6. Стан та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 48с.
7. Техніка в сільському господарстві України // Лізинг в Україні. – 2007. - № 2. – С. 6-9.
8. Колотуха С. Стратегічні перспективи фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників // Банківська справа. – 2007. - № 1. – С. 29-40.
9. Добіжа Н.В. Відтворення матеріально-технічної бази як основа зростання сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2008. - №4. – С.78-83.
10. Кравчук В.І. Важливі аспекти наукових досліджень технічного забезпечення АПК // Економіка АПК. – 2008. - № 5. – С.48-51.